

ПРО ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗДОБУТТЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ОСВІТУ»

Українська освіта протягом усіх років незалежності України не відповідала ані сучасним запитам з боку особистості та суспільства, ані потребам економіки, ані світовим тенденціям. Правознавці, політологи, науково-педагогічні працівники більше року активно коментували основні положення Закону України від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII «Про освіту», і відзначають, що він суттєво відрізняється від раніше діючого. Метою статті є аналіз та узагальнення основних положень, що стосуються організації та здобуття спеціалізованої освіти в Україні в контексті Закону України «Про освіту».

Ключові слова: Закон України «Про освіту», спеціалізована освіта, мистецька освіта, спортивна освіта, військова освіта, освіта наукового спрямування.

За усі роки незалежності спеціалізована освіта не була окремим предметом уваги, в тому числі і на законодавчому рівні. Лише у Законі України від 05.09.2017 року № 2145-VIII «Про освіту» (далі – Закон), що набув чинності з 28.09.2017 року реформування освітньої галузі без перебільшення набуло революційних масштабів.

Цей закон суттєво відрізняється від раніше діючих. Мова йде про види освіти (формальна, неформальна, інформальна); про форми освіти (інституційна (очна (денна, вечірня), заочна, дистанційна, мережева), індивідуальна (екстернатна, сімейна (домашня), педагогічний патронаж, на робочому місці (на виробництві), дуальна; про складники освіти (дошкільна освіта; повна загальна середня освіта; позашкільна освіта; спеціалізована освіта; професійна (професійно-технічна) освіта; фахова передвища освіта; вища освіта; освіта дорослих, у тому числі післядипломна освіта).

У нашій статті мова піде про сутність, умови, складники і напрями організації та здобуття спеціалізованої освіти в Україні.

Отже, метою статті є аналіз та узагальнення основних положень, що стосуються організації та здобуття спеціалізованої освіти в Україні в контексті Закону України «Про освіту».

Виклад основного матеріалу. Спеціалізована освіта в Україні регламентується ст. 21 Закону, в якому встановлено, що – це освіта мистецького, спортивного, військового чи наукового спрямування, яка може здобуватися в рамках формальної, неформальної, інформальної освіти, та спрямована на здобуття компетентностей у відповідній сфері професійної діяльності під час навчання у безперервному інтегрованому освітньому процесі на кількох або всіх рівнях освіти та потребує раннього виявлення і розвитку індивідуальних здібностей [1].

Перш за все, розглянемо загальні умови здобуття спеціалізованої освіти в Україні.

По-перше, із визначення слідує, що спеціалізована освіта має чотири спрямування: мистецьке, спортивне, військове та наукове.

По-друге, Закон не обмежує умови та види здобуття спеціалізованої освіти, як і інших складників освіти, яка може здобуватись шляхом формальної, неформальної або інформальної освіти.

По-третє, спеціалізована освіта як складник освіти взагалі, спрямована на здобуття особою певних компетентностей у відповідній сфері професійної діяльності, чотирьох, вище зазначених спрямувань.

По-четверте, для того щоб забезпечити розвиток індивідуальних здібностей дитини під час здобуття спеціалізованої освіти, необхідно якомога раніше їх діагностувати, тобто виявляти.

І нарешті, по-п'яте, умови для здобуття спеціалізованої освіти будь-якого спрямування в закладах спеціалізованої освіти всіх рівнів створює та забезпечує держава.

Розглянемо окремо спеціалізовану освіту кожного спрямування.

Мистецька освіта передбачає здобуття спеціальних здібностей, естетичного досвіду і ціннісних орієнтацій у процесі активної мистецької діяльності, набуття особою комплексу професійних, у тому числі виконавських компетентностей та спрямована на професійну художньо-творчу самореалізацію особистості і отримання кваліфікацій у різних видах мистецтва [1].

Загалом, мистецтво – це одна з форм суспільної свідомості; вид людської діяльності, що відбиває дійсність у конкретно-чуттєвих образах, відповідно до певних естетичних ідеалів. У широкому сенсі мистецтвом називають досконале вміння в якійсь справі, галузі, майстерність [4].

Мистецька освіта має досить складну структуру, може здобуватись на чотирьох рівнях і включає: початкову, профільну, фахову передвищу і вищу мистецьку освіту.

Початкова мистецька освіта, яка здобувається в початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладах (це, можуть бути школи естетичного виховання, такі як: музична, художня, хореографічна, театральна, хорова, школа мистецтв тощо) передбачає набуття здобувачем компетентностей початкового рівня в обраному виді мистецтва і може здобуватися одночасно як з початковою так/або з базовою середньою освітою.

Початкові спеціалізовані мистецькі навчальні заклади, як правило, належать до системи позашкільної освіти, засновуються органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування на державній або комунальній формах власності.

Практика сьогодення, показує що, з метою забезпечення найбільш сприятливих умов для розвитку інтересів і здібностей учнів створюються різні мистецькі підрозділи (музичні, художні, хореографічні, театральні, хорові та інші), де діти реалізують свої здібності в різних секціях: фортепіанних, народних інструментів, струнно-смичкових інструментів, духових та ударних інструментів, образотворчого мистецтва, декоративно-вжиткового мистецтва, скульптури, класичного танцю, народного танцю та інших.

Освітній процес у початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладах організовується у позаурочний та позанавчальний час, і здійснюється диференційовано, відповідно до індивідуальних можливостей, інтересів, нахилів, здібностей учнів з урахуванням їх віку, психофізичних особливостей, стану здоров'я, і поєднує як індивідуальні, так і групові форми роботи, а саме: індивідуальні та групові уроки; репетиції; перегляди навчальних робіт, вистави, конкурси, фестивалі, олімпіади, концерти, виставки, лекції, бесіди, вікторини, екскурсії; позаурочні заходи, а також інші форми, що передбачені статутом закладу.

Освіта, яка здобувається на основі початкової мистецької освіти одночасно з повною загальною середньою освітою та орієнтована на продовження навчання на наступному рівні мистецької освіти згідно Закону називається профільною мистецькою освітою [1].

У системі мистецької освіти одночасне здобуття і загальної середньої освіти забезпечують:

- спеціалізована мистецька школа (школа-інтернат) – заклад спеціалізованої освіти I-III або II-III ступенів мистецького профілю;

- професійний коледж (коледж) культурологічного або мистецького спрямування – заклад спеціалізованої освіти. Такий заклад забезпечує здобуття не просто мистецької освіти, а професійної мистецької освіти [3], яка відрізняється більшим набором і складністю професійних компетентностей.

Наступним рівнем на шляху здобуття спеціалізованої освіти мистецького спрямування є фахова передвища мистецька освіта.

Зауважимо, що загалом поняття «передвища освіта» в будь-якій галузі і будь-якого спрямування є інновацією для вітчизняної освіти. Фахова передвища освіта спрямована на формування та розвиток освітньої кваліфікації, що підтверджує здатність особи до виконання типових спеціалізованих завдань у певній галузі професійної діяльності, пов'язаних з виконанням виробничих завдань підвищеної складності та/або здійсненням обмежених управлінських функцій, що характеризуються певною невизначеністю умов та потребують застосування положень і методів відповідної науки, і завершується здобуттям відповідної освітньої та/або професійної кваліфікації [1]. Особа, яка здобула ступінь фахової передвищої освіти, може продовжити навчання на рівнях вищої освіти, у тому числі за скороченою програмою підготовки.

Фахова передвища мистецька освіта, що здобувається на основі початкової мистецької та базової середньої освіти з одночасним здобуттям повної загальної середньої освіти або на основі повної загальної середньої освіти, полягає в набутті здобувачем освіти необхідних професійних компетентностей за певною мистецькою спеціальністю.

До слова, компетентність визначається як динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначають здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [1].

Завершальним рівнем мистецької освіти є вища освіта відповідного ступеня (молодшого бакалавра, бакалавра, магістра, доктора філософії/доктора мистецтва та доктора наук) [2].

Вища мистецька освіта, здобувається обов'язково на основі повної загальної середньої освіти та на основі профільної або фахової передвищої мистецької освіти. Вона передбачає набуття здобувачем вищої освіти компетентностей вищого рівня за певною мистецькою спеціальністю.

На сьогодні, вітчизняні науковці – мистецтвознавці переосмислюють значення, зміст, структуру та механізм здобуття мистецької освіти в контексті вимог закону України «Про освіту», працюють над створенням нової концепції сучасної мистецької освіти.

В умовах децентралізації – переходу частини мистецьких шкіл у власність новоутворених територіальних громад, успіх та процвітання мистецького навчального закладу, залежатиме від багатьох чинників, зокрема, вчені наголошують, що:

- по-перше, керівник та інші педагогічні працівники навчального закладу розуміють, що необхідно передусім, враховувати інтереси внутрішнього середовища (здобувачів мистецької освіти) та зовнішнього середовища (громади);

– по-друге, у мистецькій школі має діяти реалістична стратегія, спрямована на вирішення реальних, а не віртуальних проблем і заснована на реалістичному оцінюванні наявного стану навчального закладу та середовища, в якому вона перебуває;

– по-третє, керівник та інші педагогічні працівники мають та прагнуть максимально займатися власним професійним розвитком, оскільки головною метою своєї управлінської, педагогічної діяльності ставатимуть інтереси учня, колективу школи;

– по-четверте, у навчальному закладі має бути достатня кількість освітніх програм, розрахованих на різні категорії здобувачів мистецької освіти та їхні потреби;

– по-п'яте, будь-який навчальний заклад, в тому числі і мистецький, має надавати широкий спектр додаткових освітніх послуг [5].

Перейдемо до іншого спрямування спеціалізованої освіти, яким є спортивна освіта. Спортивна освіта, як різновид спеціалізованої освіти, передбачає засвоєння освітньої програми з відповідного виду спорту з метою набуття комплексу професійних компетентностей у галузі фізичної культури і спорту, формування та розвитку індивідуальних здібностей особи, поглибленого оволодіння спеціалізацією в обраному виді спорту [1].

Спортивна освіта «не прив'язана» до певного складника освіти і може здобуватися одночасно з як із середньою, професійною (професійно-технічною), фаховою перед вищою, так і вищою освітою. Головне, щоб вік особи, яка здобуває спортивну освіту, узгоджувався із вимогами освітньої програми з відповідного виду спорту, які розробляються всеукраїнськими федераціями з видів спорту та затверджуються центральним органом виконавчої влади у сфері фізичної культури і спорту.

Якщо мова йде про здобуття спортивної освіти одночасно із здобуттям загальної середньої освіти, то її забезпечують:

– школа-інтернат (ліцей-інтернат) спортивного профілю – заклад спеціалізованої освіти I-III або II-III ступенів спортивного профілю (заклад із специфічними умовами навчання);

– професійний коледж (коледж) спортивного профілю – заклад спеціалізованої освіти спортивного профілю (заклад із специфічними умовами навчання) [3].

Звертаємо увагу на широкий спектр основних завдань спеціалізованих спортивних навчальних закладів, а саме:

– пошук і відбір спортивно обдарованих дітей та молоді;

– організація інтенсивного та високоефективного навчально-тренувального процесу;

– забезпечення участі учнів і студентів у змаганнях;

– створення учням та студентам сприятливих умов для поєднання інтенсивних тренувань з навчанням, відпочинком, відновленням сил і енергії;

– підготовка спортсменів, які здатні успішно виступати на престижних міжнародних змаганнях;

– запровадження системи безперервної та ступеневої освіти для обдарованих і висококваліфікованих спортсменів;

– проведення профорієнтаційної роботи зі спортивною молоддю [7].

Особи, які здобувають одночасно повну загальну середню та спортивну освіту в спеціалізованих закладах безоплатно забезпечуються місцями у гуртожитках, харчуванням, табельною парадною та спортивною формами, спортивним інвентарем та стипендіями згідно із чинним законодавством.

Окремої уваги потребує військова спеціалізована освіта, що здобувається з метою набуття комплексу військово-професійних компетентностей, формування та розвитку індивідуальних здібностей особи і поглибленого оволодіння військовою спеціалізацією. Говорячи про військову підготовку у межах здобуття освіти загалом, доречно наголосити на тому, що вона може здійснюватися одночасно із здобуттям або середньої, або професійної (професійно-технічної), або фахової перед вищою, чи навіть, вищої освіти, залежно від змісту певної освітньої програми військового спрямування, яка передбачається засвоюватись.

Освітні програми з військової підготовки розробляються закладами спеціалізованої освіти військового (військово-спортивного) профілю та затверджуються органами державної влади, до сфери управління яких належать відповідні заклади освіти [1].

На відміну від попередніх спрямувань спеціалізованої освіти, військова підготовка має досить складну структуру, до якої належать:

– допризовна підготовка, що передбачає здобуття особами первинних загальновійськових і спеціальних компетентностей;

– підготовка осіб за військово-технічними та військово-медичними спеціальностями;

– військово-професійна підготовка осіб рядового, сержантського (старшинського) складу строкової військової служби та військової служби за контрактом, яка здійснюється на основі базової, профільної середньої, професійної (професійно-технічної) чи фахової передвищої освіти;

– підготовка осіб сержантського (старшинського) складу військової служби за контрактом з одночасним здобуттям вищої освіти, яка здійснюється на основі повної загальної середньої освіти;

– підготовка осіб офіцерського складу, яка здійснюється на основі повної загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої чи вищої освіти для здобуття відповідних

ступенів вищої освіти та рівнів військової освіти (тактичний, оперативно-тактичний або оперативно-стратегічний).

У системі військової освіти здобуття загальної середньої освіти забезпечують військові (військово-морські) ліцеї, ліцеї з посиленою військово-фізичною підготовкою, тобто, заклади спеціалізованої освіти II-III або III ступенів військового профілю для дітей з 13 років.

Для осіб, які здобувають військову освіту в закладах спеціалізованої освіти військового (військово-спортивного) профілю всіх рівнів умови навчання та проживання створює та забезпечує держава згідно із чинним законодавством, а це: безкоштовні місця у гуртожитках, безплатне харчування, спеціальний одяг, державна стипендія.

Положення про такі заклади, тобто заклади спеціалізованої освіти військового (військово-спортивного) профілю затверджуються органами державної влади, до сфери управління яких належать такі заклади освіти, а положення про військові структурні підрозділи закладів освіти затверджується центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки та центральним органом виконавчої влади у сфері оборони.

Додаймо, що засади військової освіти регулюються Законами України «Про освіту», «Про військовий обов'язок і військову службу» та іншими спеціальними законами.

Останній напрям спеціалізованої освіти – це освіта наукового спрямування, що базується на дослідно-орієнтованому навчанні, спрямована на поглиблене вивчення профільних предметів та набуття компетентностей, необхідних для подальшої дослідно-експериментальної, конструкторської, винахідницької діяльності [1]. Таке тлумачення освіти наукового спрямування, розширює коло суб'єктів наукової діяльності, на рівні з якими, з'являються навчальні заклади середньої освіти.

Законом передбачено, що освіта наукового спрямування здобувається у спеціалізованих навчальних закладах на двох рівнях:

– базова освіта наукового спрямування здобувається у спеціалізованих закладах одночасно з базовою середньою освітою та полягає в набутті здобувачем початкових компетентностей для дослідно-експериментальної, конструкторської, винахідницької та раціоналізаторської діяльності;

– профільна освіта наукового спрямування здобувається у спеціалізованих закладах одночасно з повною загальною середньою освітою та орієнтована на продовження навчання на наступних рівнях освіти.

Особи, які здобувають освіту наукового спрямування у закладах спеціалізованої освіти наукового профілю одночасно з базовою середньою освітою та/або повною загальною середньою освітою знаходяться на державному утриманні, тобто мають від держави певні преференції, а саме вони безоплатно забезпечуються місцями у гуртожитках, харчуванням, навчальним обладнанням та стипендіями згідно з положеннями про заклади спеціалізованої освіти наукового профілю, яке затверджуються Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки.

Отже, здобуття загальної середньої освіти у системі освіти наукового спрямування забезпечують наукові ліцеї, наукові ліцеї-інтернати – заклади спеціалізованої освіти II-III або III ступеня наукового профілю [3].

Зауважимо, що крім того, держава взяла на себе зобов'язання успішної щодо створення умов для залучення успішної учнівської молоді до наукової і науково-технічної діяльності, у тому числі через систему закладів спеціалізованої освіти наукового профілю, зокрема Малу академію наук України, статус та засади діяльності якої, визначаються Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність».

А від так, підсумовуючи викладене, в якості висновків, зауважимо наступне:

– стандарти спеціалізованої освіти, крім стандартів вищої освіти, затверджуються центральними органами виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у відповідних сферах;

– акредитація освітніх програм спеціалізованої освіти, інституційний аудит та/або інституційна акредитація закладів спеціалізованої освіти здійснюються з обов'язковим залученням представників відповідної сфери;

– заклади спеціалізованої освіти здійснюють освітню діяльність за власними освітніми програмами, у тому числі наскрізними, або типовими освітніми програмами, що затверджуються центральними органами виконавчої влади, до сфери управління яких належать відповідні заклади освіти;

– здобувачі спеціалізованої освіти, які здобувають освіту за наскрізними освітніми програмами, вступають на наступний рівень освіти в порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки за погодженням з центральними органами виконавчої влади, до сфери управління яких належать відповідні заклади освіти;

– фінансування здобуття спеціалізованої освіти здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, у тому числі шляхом надання освітніх субвенцій місцевим бюджетам, коштів місцевого бюджету та інших джерел, не заборонених законодавством.

Використані джерела

1. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. *Голос України*. 2017. 27 верес. (№ 178–179).
2. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 37–38, Ст. 2004.
3. Про загальну середню освіту: Закон України від 13 травня 1999 року № 651-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999 р., № 28, Ст. 230.
4. Мистецтво. *Вікіпедія*. *Вільна енциклопедія* URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Мистецтво> (дата звернення: 19.06.2018).
5. Нова концепція сучасної мистецької освіти. *Освіта та наука в Україні*. URL: <http://www.osvita.org.ua/news/79673.html> (дата звернення: 19.06.2018).
6. Тищенко К. Що змінює для дітей новий Закон «Про освіту». *Українська Правда*. 28 вересня 2017. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2017/09/28/226693/> (дата звернення: 19.06.2018).
7. Про затвердження Положення про спеціалізований навчальний заклад спортивного профілю: постанова Каб. Міністрів України від 05.11.1999 р. № 2061. *Офіційний вісник України*. 1999. № 45. Ст. 2238.

Drizhack V., Yermak S.

**ABOUT THE PECULIARITIES OF ORGANIZATION AND RECEIVING
OF SPECIALIZED EDUCATION IN UKRAINE IN THE CONTEXT
OF THE LAW OF UKRAINE «ON EDUCATION»**

The purpose of the article is to analyze and generalize the main theses concerning the organization and receiving of specialized education in Ukraine in the context of the Law of Ukraine «On Education». Research has shown that during all years of Ukraine's independence Ukrainian education has never met neither the demands of the person or society, nor the needs of the economy or the world tendencies.

Lawyers, political scientists, scientific and pedagogical staff have been actively commenting the main theses of the Law of Ukraine from September 5, 2017, No. 2145-VIII «On Education» for more than a year and have noted that it significantly differs from the previous Law.

Article 21 of the Law of Ukraine «On Education» stipulates that specialized education is an education of artistic, sports, military or scientific orientation, which can be acquired through formal, informal, informational education, and is aimed at gaining competences in the relevant field of professional activity during learning in a continuous, integrated educational process at several or all levels of education and requires the early identification and development of individual abilities.

Artistic education involves the acquisition of special abilities, aesthetic experience and value orientations in the process of active artistic activity, the acquisition by a person of a complex of professional, including executive competencies, and is aimed at individual's professional artistic and creative self-realization and obtaining qualifications in various forms of art.

Sports education involves the acquisition of an educational program for the relevant type of sports in order to acquire a set of professional competencies in the field of physical culture and sports, the formation and development of individual abilities of the person with in-depth mastery of specialization in the chosen sport.

Military education is acquired in order to gain a complex of military-professional competencies, the formation and development of individual abilities and profound mastery of military specialization.

Education of scientific orientation, based on pilot-oriented training, is aimed at in-depth study of profile subjects and acquisition of competencies necessary for further experimental, design and inventive activity.

Institutions of specialized education may carry out educational activities through their own educational programs, including through-passing, or typical educational programs approved by the central executive authorities, to which the respective educational institutions belong.

Key words: *Law of Ukraine «On education», specialized education, artistic education, sports education, military education, education of scientific orientation.*

Стаття надійшла до редакції 23.06.2018 р.